

Poetin en de kracht van collectief handelen vanuit een ruimer bewustzijn een meditatie in 10 punten, deel 1

door Otto Scharmer, maart 2022

vertaling: Jan Jutten

Image by Kelvy Bird

Deel 1: de sociale grammatica van vernietiging

In dit artikel nodig ik u uit om samen met mij een meditatieve reis te ondernemen door de huidige situatie. We beginnen met Poetins oorlog in Oekraïne, gaan in op enkele diepere systemische krachten die daarbij een rol spelen, beschouwen het ontstane landschap van tegenstrijdige sociale velden en we besluiten met de opkomende politieke supermacht van de 21^e eeuw: ons vermogen om collectief te handelen vanuit een gemenschappelijk bewustzijn ten dienste van het geheel.

1. De drempel overschrijden

“De wereld zal nooit meer hetzelfde zijn.” Deze woorden zijn volgens Tom Friedman, columnist bij de New York Times, de gevaarlijkste in de journalistiek. Niet alleen Friedman heeft deze woorden gebruikt om betekenis te geven aan de huidige situatie. Velen van ons doen hetzelfde. Als we de invasie van Poetin in de Oekraïne vanaf 24 februari op de voet volgen, voelen de meesten van ons zich verlamd door de verschrikkelijke gebeurtenissen die zich voor onze ogen afspelen. Het lijkt alsof we de drempel naar een nieuw tijdperk aan het overschrijden zijn. Deze nieuwe periode wordt wel vergeleken met de Koude Oorlog die in 1989 eindigde. Sommigen denken dat Poetin probeert de klok minstens 30 jaar terug te draaien om van Rusland weer een groot rijk te maken. Zelf ben ik echter van mening dat we in een geheel andere tijd leven. De Koude Oorlog was een conflict tussen twee tegenstrijdige maatschappelijke en

economische systemen, op het fundament van een gemeenschappelijke militaire logica: “*Mutually Assured Destruction*” (*MAD*), ofwel afschrikking. Deze aanpak werkte, omdat het systeem gebaseerd was op een *gemeenschappelijke* logica. Het vloeide voort uit een gemeenschappelijke waarneming van de realiteit aan beide zijden van de geopolitieke kloof.

In de huidige werkelijkheid is deze gemeenschappelijke logica en realiteitszin echter doorbroken. Dit is in vele landen waar te nemen, ook in de Verenigde Staten, hetgeen erg pijnlijk is. Hier maken we op veel plaatsen een uitholling mee van de fundamenteën van het democratische proces, zoals we bij de laatste presidentsverkiezingen hebben kunnen zien. Nog steeds is er in de Verenigde Staten een partij die de legitimiteit van de verkiezingsuitslag van 2020 niet erkent en die zich actief bezighoudt met een inperking van de rechten van kiezers. In 27 staten in Amerika zijn sinds de nederlaag van Trump in 2020 meer dan 250 wetten aangenomen die de keuzevrijheden inperken. Daar kunnen we de algoritme-machinerie van Facebook/Meta nog bij optellen. Die ondersteunt de massale opkomst van teleurstelling, woede, nep-informatie en angst. Door deze ontwikkeling wordt duidelijk waarom de polarisatie en fragmentering neerkomt op een aanval op de fundamenteën van de democratie. Het vermogen van samenlevingen om ruimten te creëren waarin complexe sociale vraagstukken

vanuit verschillende perspectieven besproken kunnen worden, wordt in de meeste landen aangevallen en dreigt zelfs te verdwijnen.

2. Poetins blinde vlek

Na de bezetting van De Krim door Rusland in 2014 sprak Angela Merkel, de toenmalige Duitse bondskanselier, met president Poetin. Ze vertelde vervolgens tegen president Obama dat Poetin volgens haar het zicht op de realiteit verloren had. Merkel vond dat Poetin “in een andere wereld” leefde. Deze benadering van fragmentering, isolement en scheiding wordt nergens duidelijker zichtbaar als in recente foto's van Poetin, helemaal alleen zittend aan het einde van een hele grote tafel. Zijn team (of soms ook een andere regeringsleider) zitten aan het andere uiteinde.

Wladimir Poetin heeft een ontmoeting met zijn top-adviseurs

Deze isolatie van zijn eigen team, van andersdenkenden en uiteindelijk ook van de realiteit, is in tegenspraak met de steeds complexere uitdagingen van onze wereld. Ook als Poetin als opperbevelhebber van een van de machtigste legers uit de wereldgeschiedenis nog een tijd lang diverse militaire gevechten wint, lijkt het erop dat deze scheiding van de werkelijkheid (de realiteit van zijn eigen blinde vlek) reeds de kiem heeft gelegd van zijn eigen ondergang. Zijn blinde vlekken zijn:

- de kracht van de burgerbevolking;
- de kracht van het collectieve handelen op basis van een gemeenschappelijk bewustzijn.

De kracht van de burgerbevolking is onder meer zichtbaar in de moed en de vastbeslotenheid van het Oekraïense volk, niet alleen de militairen, maar iedereen. De mensen hebben alles uit hun handen laten vallen om zich met zijn allen te verdedigen en te overleven. Ze doen dat op een manier die velen wereldwijd ontroert en inspireert. Poetin en het Russische leger waren verrast door deze collectieve vastbeslotenheid.

De tweede verrassing was de reactie in Rusland zelf. Ook daar heeft de burgerbevolking in meer dan 1000 steden geprotesteerd in de vorm van anti-oorlogsdemonstraties. Daarnaast ondertekenden 7000 Russische wetenschappers binnen enkele dagen na het begin van de invasie een open brief tegen deze oorlog. De zichtbare signalen van onenigheid hebben nog geen grote omvang bereikt, maar ze vormen een belangrijk begin van een beweging die zich mogelijk heel snel over heel Rusland kan uitbreiden. Ondanks de Russische propaganda, de vele arrestaties en onderdrukking.

Op 14 maart protesteerde de Russische Marina Ovsyannikova op de televisie tegen de oorlog.

Reeds op de avond van 24 februari, de dag dat het Russische leger Oekraïne binnenmarcheerde, kwamen de leiders van de 27 EU-landen in de Europese Raad in Brussel bij elkaar. Aan het eind van hun bijeenkomst kondigden ze een serie historische besluiten en sancties aan. De sancties waren vooral gericht tegen de Russische financiële, energie- en transportsector, omvatte een reisverbod en het bevriezen van vermogens van oligarchen, alsmede een besluit tot directe militaire ondersteuning voor Oekraïne, een land dat niet tot de Europese Unie behoort. Op het gebied van buitenlands beleid moet de Europese Raad unaniem besluiten voordat de maatregelen kunnen doorgaan. In veel gevallen lukt dit dan ook niet. Wat was er gebeurd dat de landen van de Europese Unie in deze situatie wel unaniem deze besluiten konden nemen?

We kennen nog niet alle details, maar het lijkt erop dat twee belangrijke factoren daarbij een rol hebben gespeeld:

1. de brutaliteit van de Russische invasie;
2. een rechtstreeks overleg tussen de leiders van de EU en president Zelensky vanuit zijn bunker in Kiew. Hij liet de EU-leiders weten dat dit mogelijk de laatste keer was dat ze hem levend zouden zien.

Deze gebeurtenissen zorgden voor een wake-up call bij de EU-leiders. Ze beseften dat ze een deel van het probleem zijn, omdat ze door het kopen van Russisch gas en olie Poetins oorlog financieren en dat zij in de toekomst heel anders dienden te handelen. Dit fenomeen, als een groep leiders begint te handelen vanuit een gemeenschappelijke blik en een gemeenschappelijk bewustzijn en niet vanuit een veelheid aan abstracte en nationalistische belangen, noem ik *CASA: Collective Action from Shared Awareness*.

Waarom waren Poetin en zijn hoog ontwikkelde Geheime Dienst blijkbaar niet in staat om zowel de reacties van de burgerbevolking als ook de snelle unanimiteit van de westelijke landen correct in te schatten en te voorzien? Niemand kent het antwoord op deze vraag. Ik heb wel een vermoeden. Poetins Geheime Dienst die bij de analyse van gebruikelijke problemen en krachten briljant kan zijn, heeft eveneens een blinde vlek. Met name als het gaat om acties die voortkomen uit het hart en vanuit een gemeenschappelijk bewustzijn voor het geheel. En juist dat is de essentie van het collectief handelen dat het dappere volk van Oekraïne zo duidelijk en inspirerend laat

zien. Deze aanpak heeft ook een uitstraling naar de mensen in Rusland en zelfs naar onwaarschijnlijke plekken zoals de Europese Raad in Brussel.

3. De blinde vlek van het Westen

Poetin heeft enkele blinde vlekken, zoals de macht van de burgerbevolking en de kracht van collectief handelen vanuit een gemeenschappelijk bewustzijn. Maar hoe staat het met de blinde vlekken van het Westen? Laat ik het concreter maken: **als** het zo duidelijk was, dat Poetin Oekraïne zou binnen vallen (zoals de Amerikaanse Geheime Dienst dat reeds enkele maanden voorspelde) en **als** het ook duidelijk was dat de NAVO nooit rechtstreeks zou kunnen ingrijpen (zonder een atoomoorlog te riskeren), **waarom** was het dan voor het westen onmogelijk om Poetins vaak herhaalde hoofdeis in te willigen: een garantie dat Oekraïne geen lid van de NAVO zal worden (net zoals Finland, Zweden, Oostenrijk en Ierland: ook die landen zijn allemaal lid van de EU, maar niet van de NAVO).

Wat hebben de westelijke leiders en vooral Amerika zich daarbij voorgesteld? Waaruit bestond de rationaliteit van de westelijke twee-punten strategie tegen Rusland?

1. decennia lang negeren van Russische bezwaren tegen de diverse NAVO-uitbreidingen in het Oosten van Europa.
2. Ervan uitgaan dat Poetin zijn gedrag wel zal veranderen als het westen hem dreigt met economische sancties.

Dit laatste was al lange tijd een riskante zaak. De Sovjet-Unie heeft het grootste deel van zijn bestaan moeten leven met deze omstandigheden.

En tegenwoordig wordt door deze aanpak het bondgenootschap en de economische integratie tussen Rusland en China alleen maar verder versterkt. Hoe kan dit nu een

goede strategie zijn, zeker als China door Amerika wordt gezien als de belangrijkste strategische rivaal.

Sinds de eerste uitbreidingen van de NAVO naar het oosten, tot aan de grens van de toenmalige Sovjet-Unie en later zelfs ook binnen deze grenzen, hebben slechts weinig Amerikaanse buitenland-deskundigen erop gewezen dat deze ontwikkeling catastrofale gevolgen zou kunnen hebben. George Kennan, de hoofdarchitect van strategie tegen de Sovjet-Unie tijdens de Koude Oorlog, heeft er in 1998 in een interview met de New York Times op gewezen dat de oostelijke uitbreiding van de NAVO het begin zou kunnen zijn van een nieuwe Koude Oorlog. Hij zei: *“Ik denk dat de Russen dit niet zullen accepteren en het zal zeker ook hun politiek beïnvloeden. Ik beschouw het als een tragische fout van de NAVO-landen. Er was immers helemaal geen reden voor deze uitbreiding; niemand bedreigde niemand!”*

Robert Gates, minister van defensie onder George Bush en Barack Obama, schreef in 2015 in zijn memoires, dat het initiatief van George Bush om Georgië en Oekraïne op te nemen in de NAVO echt veel te ver ging. Volgens Gates werd daarbij compleet genegeerd wat de Russen als hun eigen vitale nationale belangen beschouwen.

Waarom was de regering Biden zo doof voor de steeds herhaalde bezwaren door Rusland? Wat zouden de Amerikanen ervan vinden als bijvoorbeeld hun buurland Mexico deel zou gaan uitmaken van een vijandig bondgenootschap? Wat zou er gebeuren als Texas (een staat die vroeger bij Mexico hoorde) zou besluiten zich dan aan te sluiten bij Mexico? Hoe zou het Witte Huis zich voelen, als er in Houston Texas raketten op de hoofdstad Washington gericht zouden worden? We kunnen er alleen maar

naar gissen.

In het geval van Cuba hoeven we niet te gissen. De Cubacrisis in 1962 bracht de wereld aan de rand van een derde wereldoorlog.

Wie beëindigde deze crisis?

De Russen trokken hun middellangeafstandsraketten terug uit Cuba. Velen kunnen zich deze actie nog herinneren. Wat niemand

zich herinnert, was het tweede deel van de overeenkomst met de Russen: de Amerikanen trokken hun middellangeafstandsraketten terug uit Turkije. Deze overeenkomst werd geheimgehouden om te voorkomen dat president Kennedy in de Amerikaanse publieke opinie als zwak zou worden beoordeeld.

Waarom is de buitenlandpolitiek van Amerika niet in staat de veiligheidsoverwegingen van een andere grote atoommacht te respecteren? Zeker als dat land verschillende keren door Europese strijdkrachten is aangevallen (Napoleon, Hitler) en in de jaren 90 nog een andere voor hen traumatische ervaring heeft gehad: de ineenstorting van hun rijk en van hun economie. Waarom is het zo lastig deze bezwaren onder ogen te zien? Is het onwetendheid? Arrogantie? Of is het gewoon onvermogen om goede relaties op te bouwen met een wellicht getraumatiseerde president van een land, dat in de Tweede Wereldoorlog 24 miljoen mensen verloor? Wat de reden ook moge zijn, feit is dat deze benadering strategisch gefaald heeft.

Om in de Verenigde Staten op deze tekortkomingen te wijzen, is net zo weinig populair als de kritiek die er in 2003 was op de Amerikaanse invasie in Irak. Net zoals die in Oekraïne werd ook deze onder valse voorwendselen doorgevoerd. Niemand wil dat horen, het is een deel van de collectieve westelijke blinde vlek: onze eigen rol bij het ontstaan van de tragedie die zich nu in Oekraïne afspeelt. Het is het vermelden waard dat George Bush, nadat hij in 2001 de oorlog tegen de terroristen was begonnen, aan het einde van zijn tweede termijn besloot een volgende stap te zetten: Oekraïne en Georgië uit te nodigen lid te worden van de NAVO. Deze beslissing zette een keten van catastrofale gebeurtenissen in gang die in 2022 voor onze ogen is geëxplodeerd.

Beide fouten van Bush zijn terug te herleiden tot dezelfde intellectuele structuur: de wereld indelen in goed en kwaad. Dit paradigma heeft de politieke beleidsmakers gehinderd om na de aanslagen van 11 september 2001 een ander antwoord te vinden dan het voeren van een oorlog tegen de terroristen. Of bijdragen aan een andere rol voor de Oekraïne dan een land dat tegenover een vijandig en steeds verder geïsoleerd Rusland komt te staan. Waarom slagen we er niet in Oekraïne te beschouwen als een bloeiende brug tussen de EU en Rusland? Mét lidmaatschap van de EU én met goede relaties met Rusland, maar zónder lidmaatschap van de NAVO.

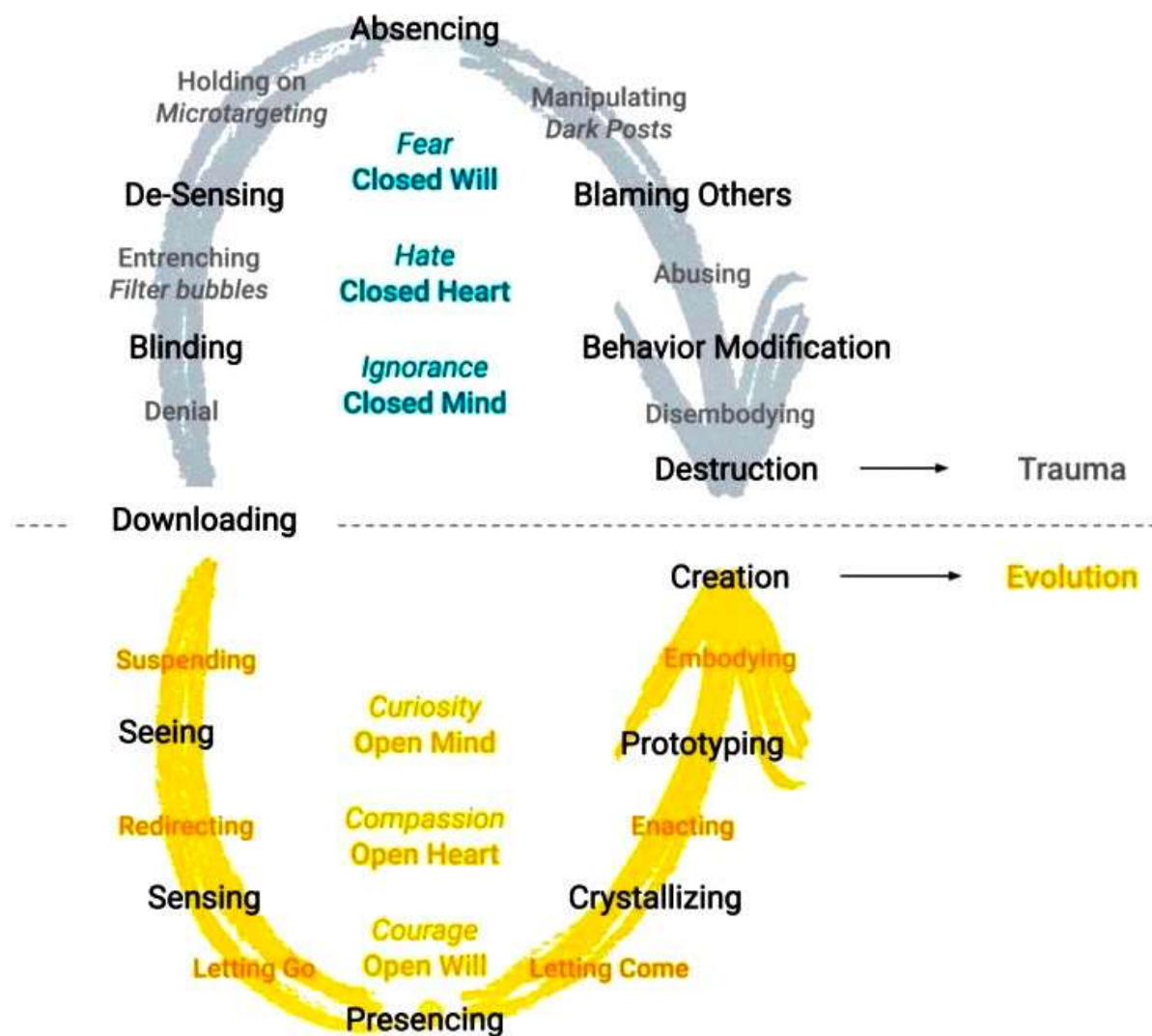

4. De sociale grammatica van de vernietiging: absencing

Als we een stap achteruitzetten om zo de diepere cognitieve structuur te zien die geleid heeft tot deze oorlog, wat zien we dan?

We zien een systeem dat ertoe leidt *dat we collectief resultaten bereiken die niemand wil*. Ik kan me niet voorstellen dat er ook maar iemand op de wereld is die graag wil zien wat nu in Oekraïne zichtbaar is. Zeker niet de inwoners van Oekraïne. En ook zeker niet de Russische kindsoldaten die in deze oorlog gezogen worden zoals velen van hen het beschreven.

Waarschijnlijk niet eens Poetin zelf. Mogelijk is hij ervan uitgegaan dat deze invasie net zo gemakkelijk zou worden als de bezetting van de Krim in 2014. Hoe komt het dat we collectief resultaten bereiken die niemand wil? Een smerige oorlog, een verruwing en traumatisering van onze zielen en nog meer vervuiling van de planeet?

Presencing en Absencing: twee sociale velden

In bovenstaande illustratie zien we een onderscheid tussen twee innerlijke toestanden waaruit we als mens kunnen kiezen, om van daaruit te handelen. De ene benadering is gericht op het openen van onszelf met een open geest, een open hart en een open wil. Ook wel bekend als nieuwsgierigheid, empathie en moed. De andere benadering is gebaseerd op afsluiting van onze geest, hart en wil. Dit leidt tot onwetendheid, haat en angst. De bovenste helft van het schema vat in het kort de dynamiek samen die tot Poetins oorlog in Oekraïne heeft geleid. Het bevriezen van ons verstand, van het hart en van de wil heeft geleid tot zes verlamme sociale en cognitieve praktijken:

1. **Blinding: ontkennen**

Niet de waarheid zeggen, nepinformatie en leugens verspreiden, er is slechts één waarheid;

2. **De-sensing: ont-voelen**

Geen oor en oor hebben voor de ander, jezelf opsluiten in je eigen bubble, één ons versus anderen;

3. **Absencing**

Ontkoppeling van je doel en van je toekomst, depressies en angst;

4. **Blaming others**

Schuldigen zoeken, onvermogen om te kijken naar je eigen rol, de vijand is buiten

5. **Behavior modification**

Het ontstaan van diverse vormen van geweld;

6. **Destruction**

Vernietiging van mensen, van de planeet, van het zelf.

Deze zes cognitieve praktijken manifesteren zich op allerlei verschillende manieren. Een daarvan zou je ook wel *Poetinisme* kunnen noemen.

Welke andere gedaantes kunnen deze praktijken aannemen? Reeds eerder heb ik aandacht besteed aan het *Trumpisme*. Ofschoon er verschillen zijn, hebben Trumpisme en Poetinisme dezelfde basiskenmerken, met name de

zes genoemde verlamdende sociale cognitieve praktijken. Een hartverscheurend voorbeeld van de effecten van het Poetinsisme op de eigen troepen was te lezen in een tekstbericht dat een jonge Russische soldaat kort voor zijn dood aan zijn moeder stuurde:

“Mama, ik ben in Oekraïne. Hier woedt een echte oorlog. Ik heb angst. We bombarderen hier steden, niet alleen militaire doelen. Er werd ons van tevoren verteld dat de mensen ons welkom zouden heten. Maar ze vallen onder onze tanks, ze werpen zich onder wielen van onze voertuigen en ze laten ons niet door. Ze noemen ons fascistten. Mama, dat is zo moeilijk!”

Dit bericht toont ons blinding (leugens), absencing (ontkoppeling van jezelf en van je toekomst), en vernietiging (“we bombarderen steden, gewone burgers”). Zijn laatste woorden “Mama, dit is zo moeilijk” drukken zijn ontwaken van het bewustzijn uit, het besef dat de weg waarop hij zich bevindt (de weg van vernietiging) ten diepste de verkeerde is.

De sociale grammatica van de vernietiging kenmerkt tegenwoordig het collectieve gedrag op vele vlakken in de samenleving. Een voorbeeld is de klimaat- vijandige industrie. In de eerste periode van de jaren 2000 bemerkte de olie- en gasindustrie in Amerika dat de meerderheid van de bevolking, inclusief de meerderheid van de Republikeinse kiezers, het

invoeren van CO₂-belasting ondersteunde om de opwarming van de aarde beter te kunnen bestrijden. De industrie startte toen met een goed georganiseerde en ruim financieel ondersteunde campagne (met meer dan 500 miljoen dollar!). De campagne was bedoeld om de olie- en gasindustrie rooskleuriger voor te stellen in publieke opinie. Een van de belangrijkste strategieën was het in diskrediet brengen van de wetenschappers die zich bezighielden met klimaatverandering. Het doel was om de bevolking aan het twijfelen te brengen of de wetenschappelijke berekeningen wel klopten. Dit alles bleek heel goed te werken: de publieke opinie veranderde. Ook in dit voorbeeld zien we de elementen van absencing terug: nepinformatie, twijfel zaaien, bescherming van de rijke ondernemers, vernietiging.

Een ander voorbeeld is Big Tech. Het probleem van de meeste grote spelers op het gebied van sociale media is niet, dat ze de websites die nepinformatie verspreiden niet sluiten. Het échte probleem is het totale bedrijfsmodel dat Facebook tot een miljarden-dollar-bedrijf heeft gemaakt. Het is een model dat is gebaseerd op het maximaliseren van het Facebook-gebruik door middel van nepinformatie, angst, woede en haat. Hoe meer van deze emoties, hoe meer gebruikers, hoe meer winst voor Facebook. Trumpisme, Poetinisme en Facebook maken gebruik van dezelfde zes cognitieve gedragingen die in het schema zichtbaar zijn.

Het laatste voorbeeld: de aanslagen op het World Trade Center op 11 september 2001. Zoals alle terroristische aanslagen zijn ook deze gebeurtenissen in New York voorbeelden van absencing en vernietiging. Na de aanslagen had Amerika de keuze: reageren we met openen of met afsluiten van verstand, hart en wil. We weten allemaal wat er gebeurde: een stollingsreactie van mind, heart en will kreeg de overhand: de “oorlog tegen de terroristen” begon. Laten we eens twintig jaar terugkijken. Wat heeft deze beslissing opgeleverd?

Laat ik vijf belangrijke resultaten noemen.

- Het heeft 8 miljard dollar en 900.000 mensenlevens gekost en het heeft de taliban sterker gemaakt dat die was;
- Het heeft ertoe geleid dat Amerika onschuldige mensen ging folteren en daarmee de waarden geweld aandeed die men de oorlog tegen de terreur juist zei te beschermen;

- Het resulteerde in de Verenigde Staten tot een zeer omvangrijk intern beveiligingssysteem dat voorheen ondenkbaar was;
- Het zorgde voor een toenemend wantrouwen tegen allerlei instituties, dit leidde uiteindelijk tot binnenlands terrorisme zoals de bestorming van het Capitool op 6 januari 2021;
- Tenslotte misschien wel het belangrijkste effect: de focus op de oorlog tegen het terrorisme heeft ervoor gezorgd dat we de belangrijkste uitdagingen van onze tijd uit het oog verloren zijn: de kloof met de natuur en de toenemende armoede. Beide vragen om nieuwe vormen van wereldwijde samenwerking om daadkrachtig te kunnen optreden.

Het is duidelijk dat fenomenen zoals het Poetinisme niet nieuw zijn. Wereldwijd wordt steeds meer zichtbaar van hetgeen we in kleinere settings al eerder zagen. Trumpisme, de aanpak van het klimaatprobleem en de ontkenning ervan, de behandeling van vluchtelingen, het grote verschil in aandacht voor de strijd in Oekraïne in vergelijking met de strijd in landen als Syrië, Soedan, Ethiopië en Myanmar. We zien het overal waar we collectief resultaten bereiken die anderen confronteren met geweld. Dit alles is niet nieuw. Wat wél nieuw is, is de snelle toename van dit fenomeen in de laatste tien jaar. Voor een groot deel heeft dit te maken met de versterking van giftige sociale velden door sociale media en Big Tech.

Wat zien we als we de realiteit beschouwen door de lens van de twee sociale velden of de beide sociale grammatica die in het schema staan beschreven. We zien dat een van deze twee de afgelopen tijd exponentieel is gegroeid, terwijl het andere steeds meer werd verdrongen. Het is de reden dat steeds meer mensen leven met angst, depressies en wanhoop. Dit is de betekenis van absencing.

In het tweede deel van deze bijdrage zal ik een heel ander verhaal vertellen. Een verhaal dat de actuele gebeurtenissen door een heel andere lens zal bekijken: lens van presencing. De toekomst die door middel van op bewustzijn gebaseerde collectieve actie begint te ontstaan.